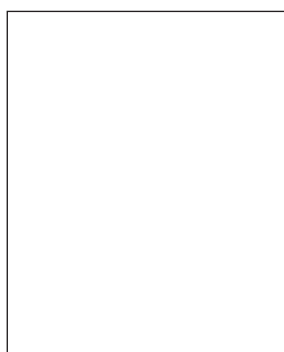

Kan skälighetsprincipen förenas med könsneutrala premier?

av **Edmund Gabrielsson**, f.d. generaldirektör och chef för Försäkringsinspektionen

I förra numret av NFT skrev chefen för Finansinspektionens försäkringsavdelning, Jarl Symreng, en recension av den av Hans Frostell och mig omarbetade Kommentar till Försäkringsrörelselagen m.m.¹.

Symreng noterar bl.a. att det skulle varit intressant att få del av våra synpunkter i en fråga, som enligt honom kommit i ett nytt läge efter ett beslut av inspektionen i tiden efter utgivningen av boken. Frågan gäller vilken betydelse den i lagen inskrivna skälighetsprincipen skall anses ha på möjligheten att tillämpa könsneutrala premier på livförsäkringsområdet.

Edmund Gabrielsson

Jag skall gärna söka villfara Jarl Symrengs önskan om synpunkter på inspektionens beslut i den nämnda frågan. Först vill jag emellertid gärna hålla med Jarl Symreng att det kan framstå som djärvt att komma ut med en ny upplaga vid en tidpunkt, då omdaning av lagstiftningen på försäkringsområdet ännu är långt ifrån sin slutpunkt, om den nu någon gång når dithän. Efter det av vi avslutat vårt kommentarsarbete har den aviserade propositionen om ändringar av den bolagsrättsliga lagstiftningen för bank- och försäkringsområdet med anledning av EES-avtalet lagts fram och lett till omfattande lagändringar i försäkringsrörelselagen med giltighet i prin-

cip fr.o.m. 1995 (prop. 1994/95:70, SFS 1994:1941). Bolagsreglerna har härigenom harmoniserats med EG:s olika bolagsrättsliga direktiv.

När detta skrivs föreligger vidare en proposition om genomförandet av EG:s tredje skade- respektive livförsäkringsdirektiv innehållande förslag bl.a. om regler om en enda auktorisation, hemlandstillsyn, prövning av ägare och företagsledningar, ett försäkringsbolags grunder, placering av tillgångar motsvarande de försäkringstekniska skulderna samt om överlåtelse av försäkringsbestånd (prop. 1994/95:184). De föreslagna bestämmelserna avses i huvudsak träda i kraft den juli 1995. Vår avsikt är att fånga upp dessa och andra ändringar i ett supplement, som förhoppningsvis kan utkomma under hösten

¹⁾ Andra upplagan av den av Olof Appeltoft/Birgitta Hahn år 1983 utarbetade lagkommentaren Försäkringsrörelselagen m.m., utgiven av Svenska Försäkringsföreningen.

1995. En tredje upplaga av lagkommentaren torde däremot få anstå till dess att lagstiftaren möjligen tar en andningspaus efter det att han behandlat de förslag som Försäkringsutredningen senare i år presenterar i sitt slutbetänkande.

Bakgrund

Så till frågan om de könsneutrala premierna. Bakgrunden är välkänd men det kan finnas anledning att i korthet erinra om den; i NFT 4/1994 s. 301 ff. finns en utförligare redogörelse för frågans behandling i Sverige.

7 kap. 2 § försäkringsrörelselagen innehåller de grundläggande bestämmelserna i fråga om soliditet och skälighet vad gäller grundbunden livförsäkring. Det anges sålunda att grunderna, avseende bl.a. beräkning av försäkringspremier och premiereserv, skall avse att trygga bolagets förmåga att fullgöra sina förpliktelser enligt ingångna försäkringsavtal och att meddela försäkringar till en kostnad som är skäligen med hänsyn till försäkringens art. Här bortses alltså från korta livförsäkringar, främst som grupplivförsäkringar, som sedan 1961 kunnat meddelas utan grunder enligt en särskild dispensordning i lagen.

Skälighetskravet har mot bakgrund av de allmänna uttalanden som gjordes då det tillkom tolkats så, att det innebär bl.a. att vid premiesättningen hänsyn skall tas till objektivt konstaterbara faktorer, som innebär skillnader mellan olika försäkringstagare eller grupper av försäkringstagare.

På grund härav har hänsyn tagits till två så tydligt markerade faktorer som ålder och kön; kön därför att det sedan en lång tid tillbaka finns belagt en skillnad mellan mäns och kvinnors medellivslängd innebärande att Fru Svensson statistiskt sett kan väntas överleva Herr Svensson med fem-sex år. Detta har då lett till att — för samma förmån — premien för ålderspensionsförsäkring och andra försäkringar för livsfall blir dyrare för kvinnor, eftersom förmånen statistiskt sett faller ut

under en längre tid än vad som kan antas för männen. Däremot blir premien för dödsfallförsäkringar lägre för kvinnor än för män.

Anställningsvillkor

I fråga om försäkringsförmåner som har karaktär av anställningsvillkor har läget emellertid ändrats. När det gäller bl.a. pensionsförmåner i anställningsförhållanden innebar sålunda den år 1979 tillkomna jämställdhetslagen (lagen 1979:1118 om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet), att avtal som föreskrev skillnader mellan män och kvinnor i fråga om villkoren blev ogiltiga. Enligt en särskild övergångsregel skulle dock avtal om pension som tecknats före lagens ikraftträdande få tillämpas tills vidare.

I december 1989 träffade Svenska Arbetsgivareföreningen och Privattjänstemannakartellen ett kollektivavtal innebärande att möjlighet öppnades för de anställda att, beträffande den del av pensionsplanen som avsåg en kompletterande ålderspension (ITPK), välja mellan olika försäkringsalternativ och olika försäkringsbolag.

När ett försäkringsbolag därefter hos Försäkringsinspektionen ansökte om godkännande av försäkringstekniska grunder för ITPK-försäkringen, konstaterade inspektionen att de föreslagna grunderna byggde på skilda dödlighetsantaganden mellan kvinnor och män, och därigenom, utifrån den premie som avsattes för ändamålet, gav som resultat olika årliga pensionsförmåner, något som syntes stå i strid med jämställdhetslagen. Eftersom jämställdhetslagen — i linje med de uttalanden som gjordes i propositionen om denna lag — i egenskap av speciallagstiftning fick anses ta över försäkringsrörelselagen och dess skälighetsprincip skulle därmed grunderna inte kunna godkännas. Överläggningar mellan inspektionen, jämställdhetsombudsmannen och berörda parter resulterade i att försäkringsbolagen fick tiden fram till års-

skiftet 91/92 med att ändra grunderna i aktuellt hänseende.

Det kan alltså konstateras att grunderna för ITPK-försäkring, liksom självfallet för annan tjänstepensionsförsäkring som omfattas av jämställdhetslagen, måste — med den gjorda tolkningen av denna lag — vara så utformade att de ger lika årliga förmåner för män och kvinnor.

Corollidomen

Vad gäller förhållandet till EU kan här tilläggas att genom Corollidomen från september 1994 har fastslagits att användning av könsberoende aktuariella faktorer inte står i strid med jämställdhetsklausulen i Romtraktatens artikel 119. I fråga om pensionslösningar på arbetsmarknadsområdet, där arbetsgivaren åtagit sig att inbetala en viss premie lika för män och kvinnor, skall alltså möjlighet finnas att använda aktuariella faktorer ledande till högre årliga pensionsbelopp för män än kvinnor. Med den tolkning som gjorts i fråga om innebörden av jämställdhetslagen blir det emellertid i Sverige i praktiken inte möjligt att använda en sådan ordning. Situationen skulle därmed i Sverige vara en annan än den i t.ex. Danmark; se Klaus Grünbaums och Frank Rasmussens artikel i NFT 1/1995.

Jämställdhetsombudsmannen och skilda kvinnoorganisationer har i olika sammanhang hävdat att könsneutrala dödlighetsantaganden skall användas i fråga om individuellt tecknade privata livförsäkringar. Med anledning av motioner har frågan behandlats i riksdagen senast i november 1993. Näringsutskottet och riksdagen avvisade motionerna med hänvisning till att Försäkringsutredningen uppgavs överväga om skälighetsprincipen kunde tolkas så att det finns utrymme för likabehandling av kvinnor och män i försäkringshänseende eller om försäkringsrelselagen behövde ändras för att detta skulle kunna åstadkommas, (se NU 1993/94:5 s. 8).

När Finansinspektionens styrelse i november 1994 beslutade att inspektionen i fortsättningen inte kom att upprätthålla kravet på att livförsäkringsbolagen skall ha könsberoende premier för individuell livförsäkring var alltså läget det, att Försäkringsutredningen är i färd med att ompröva skälighetsprincipen och i samband därmed även behandla frågor rörande differentiering av riskgrupper vid beräkning av premier och försäkringstekniska skulder och fördelning av återbäring, något som kan leda till att förutsättningarna för den nu förda diskussionen helt förändras. Mot den bakgrunden kan man till en början fråga sig vilka de dramatiska händelser är som motiverat att inspektionen ansett sig just nu böra ta ställning i den under många år debatterade frågan om könsberoende premier på livförsäkringsområdet.

Brandkårsuttryckning

En granskning av den promemoria, som utgjort underlag för inspektionens beslut och det i samband med detta lämnade pressmeddelandet, visar att motivet för brandkårsuttryckningen utgörs av en plötslig insikt om att det finns andra faktorer som anges ha lika stor betydelse som könstillhörigheten vad avser dödlighetsutvecklingen. Framst åsyftas därvid tobaksrökningen och dess skadeverkningar. Det framhålls i promemorian att flera forskare menar att de skillnader i dödlighet, som idag finns mellan män och kvinnor, till allra största delen beror på att kvinnor inte började röka lika tidigt och i samma utsträckning som män och att skillnaden i dödlighet kommer att minska, och kanske helt försvinna, när kvinnornas rökvanor hinner ifatt männens.

Det är beklagligt om utvecklingen skulle bli den sagda, även om det leder till ökad jämställdhet. Man får trots allt hoppas att den antirökningskampanj som igångsatts ger en annan utveckling. Det är emellertid svårt att se

att det funnits tillräckligt starka motiv för inspektionen att som skett, ett halvt år innan Försäkringsutredningens förhoppningsvis grundliga belysning av de aspekter som såväl soliditetsmässigt som skälighetsmässigt föreligger, hugga in i en fråga som dock uppenbarligen inrymmer flera problem värda åtskillig eftertanke.

Släpper kravet på premiedifferentiering

Så till Finansinspektionens ställningstagande i sak, mot bakgrund av den gällande lagstiftningen. Beslutet innebär, som framgått, att inspektionen inte längre skall upprätthålla ett krav på viss premiedifferentiering med hänsyn till de statistiskt belagda skillnader som finns mellan mäns och kvinnors dödlighet. Ett sådant krav har hittills ansetts vara en grundmurad följd av den i försäkringsrörelselagen inskrivna skälighetsprincipen. Så länge som den objektivt konstaterbara skillnaden i dödlighet finns, och skälighetskravet har sin nuvarande utformning i lagen, saknas enligt min mening tillräcklig grund för att släppa kravet på könsberoende premier, med dess betydelse med tanke på de reserveringar som måste ske.

Det kan från formell synpunkt också rentav hävdas att det här är fråga om en så etablerad tolkning av skälighetsprincipen, att en ändring inte bör kunna ske utan föregående lagändring. En helt annan sak är att i den mån det går att på ett beständigt sätt avgränsa riskgrupper utifrån andra faktorer bör det också ske. Som framgår av inspektionens promemoria kan det emellertid vara svårt (om än inte omöjligt) att göra en avgränsning på grundval av rökvanor, som för den enskilde försäkringstagaren kan variera väsentligt under försäkringstiden.

Inspektionens beslut anges också — som en nyhet — innebära att det i fortsättningen skall överlätas åt försäkringsbolagen att själva utarbeta metoder för sina dödlighets-

antaganden, vilka metoder inspektionen sedan får ta ställning till. Detta konstaterande synes något förbryllande; mig veterligen har det ju alltid tillgått på det sättet, låt vara att inspektionen självfallet mot bakgrund av lagstiftningen haft vissa bestämda utgångspunkter när den gjort sin prövning. Det enda — men nog så anmärkningsvärda — nya synes vara, att Finansinspektionen avgett en signal om att inspektionen vid sin prövning kommer att godta även premiegrunder som inte tar hänsyn till den statistik som finns vad gäller skillnader mellan mäns och kvinnors dödlighet.

Kräver lagändring?

En formell aspekt finns vad gäller själva hanteringen av den berörda frågan. Enligt försäkringsrörelselagen ankommer det på regeringen att stadfästa de grunder som ett livförsäkringsbolag skall tillämpa. Om grunderna skall ändras, skall regeringen även stadfästa ändringen. Regeringen kan dock uppdra åt Finansinspektionen att i regeringens ställe meddela stadfästelse i sådana fall som inte är av principiell betydelse eller som i övrigt inte är av synnerlig vikt. Regeringen har lämnat ett sådant bemyndigande åt inspektionen. Den nu aktuella frågan är enligt min mening otvetydigt att betrakta som en principiell fråga. Den fråga som då inställer sig är om regeringen, som genom sina stadfästelser i gången tid kan sägas ha knäsat principen om hänsyn till de statistiskt belagda skillnaderna i dödlighet för män och kvinnor, kan väntas ansluta sig till inspektionens uppfattning att skälighetsprincipen på den berörda punkten skall ges ett nytt innehåll utan ändring i lag.

Om man släpper hänsynen till vad som kan anses följa av skälighetsprincipen framstår det självfallet som sympatiskt att försäkringsbolagen fritt får utforma sina produkter och därvid, i solidaritetens namn, arbeta med könsneutrala premier och därav följande lika för-

måner. Soliditetsaspekterna får då prövas av inspektionen med hänsyn bl.a. till den förväntade fördelningen på män resp. kvinnor i försäkringstagarkollektivet. Hur en sådan bedömning — eller reglering? — med tillräcklig säkerhet skall kunna göras är måhända inte helt lätt att se.

Så länge som det finns försäkringsbolag som tillämpar den traditionella ordningen med könsberoende premier blir det vidare troligen svårt att få ett genomslag för de nya produkterna. Männen kan antagas föredra de för dem förmånligare premierna i de traditionella pensionsförsäkringarna, på samma sätt som kvinnorna skulle föredra de för dem billigare premierna i de traditionella dödsfallsförsäkringarna. Påpekanden av detta slag görs också av Grünbaum/Rasmussen i nämnda artikel, sid. 28.

Vid de diskussioner, som förekom i Försäkringsinspektionen vad gäller frågorna rörande könsneutrala premier, kom vi fram till att det i praktiken antagligen skulle vara nödvändigt att laborera med krav på att alla bolag måste tillämpa en princip om könsneutrala premier för att den avsedda effekten skulle kunna nås. Enligt uppgift har så också skett i vissa amerikanska stater. En avreglering måste alltså i så fall avlösas av en ny reglering.

Avreglering slag i luften?

Avslutningsvis vill jag understryka att det allmänt sett framstår som riktigt med största möjliga avreglering, i syfte att främja en ökad konkurrens på försäkringsområdet. Detta föl-

jer också av principen om en fri produktutveckling inom EU. En omprövning av skälighetsprincipen och dess betydelse för krav på indelning i olika riskklasser måste ske mot denna bakgrund.

En sådan omprövning har för trafikförsäkringsområdet gjorts i den ovan nämnda lagrådsremissen. Den diskussion som i tillsynsammanhang sedan många år tillbaka förts i Sverige om att slopa gällande krav på indelning i fordonsklasser, bilmärken, körsträckor m.m., ledde till att Försäkringsinspektionen 1990 bestämde sig för att väsentligt minska regleringen, så snart en viss författningsfråga lösts. Som en följd av anslutningen till EU föreligger nu ett regeringsförslag om att helt upphäva regleringen.

Vad gäller en "avreglering" på livförsäkringsområdet, kompliceras, som antytts, en sådan emellertid av aktuariella överväganden av olika slag. Finansinspektionens ställningstagande kan synas förnuftigt och ses som en sympatisk vädjan om solidaritet mellan män och kvinnor, samtidigt som det i verkligheten uppkommer komplexa och intrikata konsekvensfrågor, vilka kraftigt begränsar möjligheterna till drastiska produktändringar efter ett eventuellt avskaffande av skälighetsprincipen.

Måhända kommer inspektionen att finna det som min "husgud" och ständige följeslagare Piet Hein uttryckt i en av sina "grukar":

— *At appellere till fornuften er verdens største slag i luften.*